

ISSN 1648-3251

La tute

vaikams apie gamtą.

244

2025 m. Nr. 7

VIRŠELIO TEMA

MAŽIAUSIA IŠ PELIŲ

Taip, taip, aš esu mažiausia iš Lietuvoje gyvenančių pelių, o mano pavadinimas – pelė mažylė. Taiklus pavadinimas, tiesa? O koks gražus! Visai kaip ir aš. Tik pažvelk į mane!

Pelės mažylės labai mažutės, suaugusi pelė sveria vos 7–10 gramų. Jų kailiukas gelsvai oranžinis, o juodos akytės spindi tarsi dailios sagutės. Mus gamta apdovanojo tvirta uodegyte, kuria naudojamės vikriai laipiodamos augalais – tarsi akrobatės uodega apsivyniojame apie žolių stiebelius, plonų medelių šakeles ir taip kopiname paskanauti sėklų ar pasigauti vabzdžių.

Gyvename visoje Lietuvoje, bet negausiai. Kur gali mus išvysti? Paupiuose, paežerėse, drėgnose pievose, kur yra tankių aukštų žolių ir krūmų, taip pat pelkėse, piktžolių priaugusiuose kanaluose, miško pakraščiuose, apleistose sodybose.

Šiltuoju metų laiku gyvename lizduose, o jie – nepatikėsi – 50–100 centimetrų aukštyje tarp tankių žolių. Lizdus sukame iš lanksčių augalų lapų, sutvirtiname jų pačių lapų plaušais, vidų išklojame įvairių augalų pūkais. Žiemojame urveliuose, šieno ar šiaudų kūgiuose.

Pelės mažylės aktyvios tiek dieną, tiek naktį. Kadangi jos labai mažos, turi nuolat maitintis. Prisikimšusios pilvelį pelytės ilsisi ar miega, paskui vėl ėda, tada vėl miega – ir taip visą parą: ėda – miega – ėda – miega...

**Mes,
pelės mažylės,
daug judame žemės
paviršiumi ar laipiojame
stiebeliais, savo takus
žymėdamos kvapais. Saulės
vengiame ir stengiamės
laikytis pavėsyje, nes
lengvai perkaistame.**

**Pelės mažylės
lizdo skersmuo
siekia 6–13
centimetrų.**

Veisiasi pelės mažylės nuo balandžio iki spalio mėnesio. Per metus gali išvesti dvi, labai retai tris vadas. Dažniausiai atsiveda 4–7 jauniklius, kartais – iki 11 peliukų. Ką tik atsivestas mažylis sveria vos 0,8–1 gramą. Kai tik susilaukia jauniklių, patelė patiną išveja iš lizdo ir artimiausios teritorijos. Jaunikliai praregi po 8 dienų, lizdą palieka po 11–12 dienų, o savarankiški tampa po 15–20 dienų.

Pelės mažylės minta žolių sėklomis, grūdais, smulkiais vabzdžiais (vikšrais ir vabalais). O jas pačias gaudo pelėdos, kiti plėšrieji paukščiai, smulkūs plėšrūnai.

PAMOKOS PĖDSEKIO mokykloje

Pėdsekys

Tute, Tute, ar matei, kas nutiko?!.

Ar gaisras kur, kad šitaip spiegi, Pitai?

- Ne. Užsukau į gretimos sodybos daržą pašminėti, o ten kopūstai... – vos gaudė kvapą Pitas.
- Na, ir ką tie kopūstai? – nesuprato Tutė.
- Susirgo kopūstai, – čiupęs už sparno peliukas jau tempė Tutę link sodybos.
- Štai, – bakstelėjo į didžiulį lapą: – Ar matai geltonas karpes? Gal tai kokia užkrečiama liga?

Pažvelgė Tutė į kopūstų lysvę ir gudriai primerkusi akį tarė:

– Įmink mįslę: kas keturis kartus gimsta, o vieną kartą miršta?

Pamąstė, pamąstė Pitas ir sako:

- Ar tik ne drugelis?
- Šaunuolis, Pitai! – pagyrė peliuką Tutė.
- Bet kuo čia dėtas drugelis ir ta kopūstų liga? – Pitui vis dar buvo neaišku.
- Tai ne karpelės, tai kiaušinėliai, o padėjo juos kopūstinis baltukas, – paaiškino Tutė.
- Tai šis drugys mėgsta kopūstus? – išpūtė akis peliukas.

Pats drugys kopūstų lapais neminta, bet jo vikšreliai, kurie išsiris iš šių kiaušinėlių, turės ką krimsti.

Tai jie sugrauš visus kopūstus?

– Kopūstinių baltukų nemėgsta daržininkai, jų vikšrai minta ir įvairiomis laukuose bei daržuose augančiomis žolėmis. Dabar pradėjusį skraidyti drugių vikšrai per vasarą turi socialiai prisieiti, kad galėtų virsti lėliukėmis ir išgyventi per žiemą, – dailų baltuką akimis nulydėjo Tutė.

– Lėliukėmis... – nustebo Pitas. – Bet žiemą kartais būna labai šalta. Kaip tos lėliukės nesusąla?

– Kai kurių drugių vikšrai, kad peržiemotų, pina kokonus, bet kopūstiniai baltukai nepina. Ruošdamiesi virsti lėliukėmis, jų vikšrai ieško atokesnių saugių vietų, pavyzdžiui, palenda po sauso medžio žieve, tarp lauke sukrautų lentų ar malkų, įsitaisto ir ūkiniuose pastatuose, palėpėse. Virtę lėliukėmis ten ir peržiemuoja. Jeigu spaudžia 21–25 laipsnių šaltis, nemažai lėliukių gali sušalti.

Tačiau iš likusių pavasarį išsirita dailūs drugeliai ir pasklinda po laukus ir pievas, – pasakojo Tutė.

– Arba įsisuka į kopūstų lysvę, – pasakui plasnojantį drugį pasileido Pitas.

Kiek metų gyvena medis? Atrask gamtos laikrodį!

Ar žinai, kiek metų tavo broliui, sesei ar net tavo šuniukui? O gal kartais paklausei mamos, tėčio ar senelių, kiek jiems metų? Lengva, tiesa? Bet ar kada susimąstei, kaip sužinoti, kiek metų medeliui, kuris auga tavo kieme ar miške? Medžiai juk nešvenčia gimtadienių ir neturi pasų! Tačiau gamta slepia savo paslaptis, ir mes galime tapti tikrais detektyvais, kad sužinotume, kiek metų medis gyvena. Leiskimės į smagią kelionę po medžių amžiaus paslaptis!

Kaip sužinoti eglutės amžių?

Jei tavo kieme auga eglutė, kuri nėra daug aukštesnė už tave, jos amžių gali suskaičiuoti pats! Ar pastebėjai, kad eglutės šakos auga tarsi „aukštais“, vadinamais vainikais? Kiekvienais metais eglutė užaugina naują šakų vainiką, stiebdamasi į dangų. Taigi, jei suskaičiuosi šių „aukštų“ skaičių, sužinosi, kiek metų tavo eglutei! Pavyzdžiui, jei matai penkis šakų vainikus, vadinasi, eglutei – penkeri metai. Paprasta, ar ne? Bet ką daryti, jei medis labai aukštas arba tai ne eglutė, o ąžuolas, klevas ar pušis? Tada į pagalbą kviečiame tikrus medžių žinovus – dendrologus arba miškininkus, kurie moka atskleisti medžių paslaptis!

Medžio rievės – gamtos dienoraštis

O kaip sužinoti nupjauto medžio amžių? Čia prasideda tikras smagumėlis! Jei prieini prie medžio kelmo arba turi jo atpjovą, atidžiai pažiūrėk – pamatysi apvalius, tarsi pieštus žiedus, kurie vadinami metinėmis rievėmis. Kiekviena rievė – tai vieni medžio gyvenimo metai, tarsi įrašas gamtos dienoraštyje! Suskaičiavęs šias rieves, sužinosi, kiek metų medis gyveno prieš tai, kai buvo nupjautas. Bet kodėl medžiai turi šias rieves? Kiekvieną pavasarį medis tarsi „apsivelka“ naują medienos sluoksnį, kuris būna šviesesnis, minkštesnis ir platesnis. Kodėl? Nes pavasarį medis gauna daug vandens ir maisto medžiagų, todėl auga greitai, kaip vaikas, kuris valgo daug daržovių!

O rudenį, kai vandens mažiau, medis auga lėčiau, ir naujas sluoksnis būna tamsesnis bei tvirtesnis. Šie šviesūs ir tamsūs sluoksniai keičia vienas kitą, todėl metinė rievė turi dvi dalis – šviesią (pavasario) ir tamsią (rudens). Norint sužinoti tikslų medžio amžių, tereikia suskaičiuoti tamsias rieves – kiek jų yra, tiek metų medis gyveno!

Kodėl rievės tokios įdomios?

Medžio rievės – tai ne tik būdas sužinoti amžių, bet ir tarsi knyga, pasakojanti medžio gyvenimo istoriją. Jei rievės plačios, vadinasi, tais metais medis gavo daug vandens ir saulės, todėl augo greitai ir džiaugėsi gyvenimu. O jei rievės siauros? Gal tais metais buvo sausa vasara ar šalta žiema, todėl medis augo lėčiau. Kartais rievėse galima pastebėti net randus – gal medį kada užpuolė kenkėjai ar jis išgyveno gaisrą! Kiekviena rievė – tai medžio gyvenimo nuotykis, įrašytas gamtos raštu.

Kaip tapti medžių amžiaus detektyvu?

- Eglutės tyrimas: Jei tavo kieme ar parke yra eglutė, suskaičiuok jos šakų vainikus. Kiek „aukštų“ matai? Užsirašyk ir pasidalink su draugais!
- Kelmo detektyvas: Jei netoliese yra nupjautas medis, pritūpk prie kelmo ir suskaičiuok rieves. Naudok pirštą ar pieštuką, kad nepamestum skaičiaus! Gal net nupiešk kelmą ir pažymėk, kiek rievių radai.
- Klausimai ekspertams: Jei matai labai seną medį, paklausk suaugusiųjų ar miškininko, kaip jie nustato jo amžių. Gal jie papasakos dar daugiau įdomių istorijų apie medžius!

Kodėl svarbu žinoti medžių amžių?

Medžių amžiaus žinojimas padeda mums suprasti, kaip ilgai jie gyvena ir kaip jiems sekasi. Pavyzdžiui, seni ąžuolai gali būti šimtų metų, o jų rievės pasakoja apie senus laikus, kai dar nebuvo nei automobilių, nei telefonų! Be to, medžių metų skaičiavimas padeda miškininkams rūpintis miškais – jie žino, kada reikia pasodinti naujų medžių ar apsaugoti senus.

Pabandyk suskaičiuoti, kiek šis medis turi metų – tai be galo įdomu!

Įmink MĮSLĘ

Į ratažodžius pagal laikrodžio rodyklę nuo žaliu tašku pažymėtų langelių įrašyk pateiktų gyvūnų ir augalų pavadinimus. Tik būk atidus, nes vieteles jiems reikia surasti pačiam! Į vertikalias ir horizontalias brėžinuko eilutes, kurios pažymėtos mėlynais skaičiais, surašyk atsakymus į klausimus. Kai viską padarysi, iš eilės išrink raides iš raudonais skaičiais pažymėtų langelių ir perskaitysi mįslę. O ją įminęs atsakymą įrašyk į atsakymų skyrelį ir išsiųsk TUTELI.

1. Gražus, bet šaltas metų laikas.

2. Vienos didžiausių šunų veislės atstovas.

3. Laukinis augalas, kuris vasarą veda nedideles, raudonas, kvapnias ir gardžias uogas.

4. Nesunkiai iš apdaro – juodų ir baltų plunksnų bei ilgos uodegos – atpažįstamas paukštis.

5. Prieskoninis augalas, kuris skleidžia stiprų, aromatingą kvapą ir yra giminingas čiobreluiui.

6. Koks vaismedis užaugina panašius į obuolius vaisius?

7. Kokio medžio ir varšos mėnesio pavadinimai yra vienodi?

8. Kaip vadina mas rugių, kviečių ar miežių žiedynas, kuriame užauga ir subręsta grūdai?

9. Australijos gyvūnas, ant pilvo turintis sterblę jaunikliui nešioti.

PASIDOMĖK

TUTĖS
užduotėlė 2

Iš eilės perskaitęs vieno sakinio aprašymą pabandyk atspėti, apie kokį gyvūną kalbama. Tada tarp pateiktų skulptūrų nuotraukų surask tą gyvūną, o iš prie jų parašytų raidelių sudėk žodžius. Perskaityk juos, įrašyk į atsakymų skyrelį ir pranešk TUTEI, ką nori ir jai pasiūlyti.

1. Mūsų miškų karalius.

2. Artimas ir ištikimas žmogaus draugas.

3. Žvėrių karalius, kuris gyvena Afrikoje.

4. Mūsų krašte išnykęs plėšrusis žvėris.

8. Gyvena vandenyje, yra puikus plaukikas, tačiau po vandeniu negali kvėpuoti.

7. Didžiausias mūsų miškų gyvūnas.

6. Paukštis, kuris gerai nardo, tačiau nemoka skraidyti.

5. Mokslo ir žinių simbolis.

12. Vieninteliai gyvūnai, kurie turi atskirus pavadinimus pagal kailio spalvą.

9. Gaudydamas grobį slepiasi vandenyje.

10. Iškirtus daug miškų, jos Afrikoje tapo retos.

11. Turi ilgas blakstienas, kurios keliaujant po dykumas apsaugo akis nuo smėlio ir vėjo.

13. Stambūs, tvirto sudėjimo gyvūnai, turintys ragus, kurie auga iš šonus, o paskui pakrypsta į viršų.

16. Rugsėjo mėnesį miškai aidi nuo jų riau-mojimo.

14. Visų naminių šunų protėvis.

15. Turi apie 10 000 pūkinių ir dengiamųjų plunksnų, kurios saugo nuo drėgmės ir šalčio.

17. Paukštis, kuris gali išmokti kalbėti.

Žygiuojanti vasara kviečia į svečius pas auksavabalius!

Niūriaspalvis
auksavabalis

Vasara – tai tarsi didelė šventė gamtoje! Saulė šildo, pievos žydi spalvingais žiedais, o miškai ir ežerų pakrantės kviečia į smagias išskylas. Jei išdrįsi leistis į nuotykią – ar į mišką, ar prie upės, ar tiesiog į žiedais kvepiančią pievą – tikrai sutiksi vieną iš vasaros karalystės puošmenų: žėrinčius, muskuso kvapą skleidžiančius ir šešiomis kojelėmis žingsniuojančius auksavabalius! Šie maži vabalai – tikri gamtos papuošalai, ir mes kviečiame tave su jais susipažinti!

Lietuvoje gyvena įvairių rūšių auksavabaliai ir kiekvienas jų tarsi vilki savo ypatingą „kostiumą“. Pati tikriausia žvaigždė – **paprastasis auksavabalis**, kuris švyti smaragdine žaluma, o jo sparnai mirga rausvais, gelsvais ar net violetiniais atspalviais, tarsi būtų nudažyti stebuklingais dažais! Ne ką mažiau puošnūs yra **marmurinīs dēmėtasis auksavabaliai**. Jie skraido taip įdomiai – nepakeldami savo kietų antsparnių, o plėviškuosius sparnus iškišdami pro siauručius plyšius. Atrodo, tarsi jie bijo parodyti savo juodą pilvelį, lyg kokią paslaptį slepiantį drabužį!

O ar žinojai, kad kai kurie auksavabaliai yra labai reti ir net įrašyti į Lietuvos raudonąją knygą? Pavyzdžiui, **niūriaspalvis auksavabalis** slepiasi senose ąžuolų drevėse ar ropoja medžių kamienais karštą vasaros dieną. Jis gal ir ne toks spalvingas kaip jo giminaičiai, bet yra tikras gamtos lobis! Taip pat retas yra **aštuoniataškis auksavabalis**, kuris skraido saulėtomis dienomis senuose miškuose ir vilki kuklų, bet elegantišką „paltuką“. Šie vabalai – tarsi slapti miško gyventojai, kuriuos pamatyti – tikra sėkmė!

Ypatingas auksavabalių giminės narys – **raštuotasis auksavabalis**, tikras žiedų mylėtojas! Vasarą jį dažnai pamatysi tupintį ant pievų gėlių, tarsi karalių ant sosto. Jo geltoni antsparniai

Raštuotasis
auksavabalis

Aštuoniataškis auksavabalis

išmarginti juodais dryžiais, o galva ir krūtinė apaugusios ilgais plaukeliais, kurie dažnai būna aplipę žiedadulkėmis. Atrodo, tarsi jis būtų ką tik išsiridenęs iš gėlių puokštės! Bet štai kas įdomiausia: raštuotasis auksavabalis primena kamanę! Kodėl? Nes jis „apsivilkęs“ kamanės spalvų švarkelį, kad apgautų plėšrūnus. Daugelis gyvūnų bijo kamanės įgėlimo, todėl vengia ir šio vabalo. Tikras gamtos gudruolis, ar ne?

O štai **kvapusis auksavabalis** – jis gal nėra toks spalvingas kaip paprastasis auksavabalis, jo kūnas žvilga juodu, melsvu, rausvu ar žalsvu atspalviu, o ant jo matosi mažos baltos dėmelės, tarsi žvaigždės naktiniame danguje. Jo kūnas apaugęs gelsvais plaukeliais, ypač krūtinė, kuri atrodo tarsi pūkuotas kilimas!

Kvapieji auksavabaliai turi savo gyvenimo nuotyki. Jų lervos gyvena dirvoje, kur minta pūvančiais augalais ir smulkiomis šaknelėmis. Vasaros pabaigoje jos sulipdo kokonus iš dirvos grumstelių ir augalų liekanų – tarsi jaukius namelius, kuriuose virsta lėliukėmis. Rudenį jos tampa suaugusiais vabalais, bet neskuba lįsti iš kokono! Žiemą ramiai ilsisi savo kokonuose, o pavasarį, kai saulė sušildo žemę, išropoja pasidžiaugti šiluma. Birželį kvapieji auksavabaliai švenčia tikrą puotą – valgo žiedus, nektarą ir žiedadulkes, o jų muskuso kvapas pasklinda po pievas. Kai kuriose šalyse šie vabalai laikomi kenkėjais, nes jų lervos graužia augalų šaknis, o suaugėliai – žiedus. Bet Lietuvoje jie – tikri gamtos stebuklai!

Kvapusis auksavabalis

Paprastasis auksavabalis

Auksavabaliai – tarsi maži gamtos brangakmeniai. Jų žvilgantys šarvai, kvapas ir gudrūs maskavimosi triukai daro juos išskirtiniais. Jie moko mus, kad net mažiausi padarėliai turi savo istoriją ir paslapčių! Be to, auksavabaliai yra svarbi gamtos dalis – jų lervos padeda valyti dirvą, o suaugėliai prisideda prie augalų apdulkinimo, maitindamiesi žiedadulkėmis.

KAS PAKABINO DANGUJĘ VAIVORYKŠTĘ?

Ir kas nėra regėjęs vaivorykštės? Tos dailios spalvotos juostos, padabinančios dangų po lietaus? Bet kas gi ją ten pakabina? Senovės lietuvių legendos pasakoja, kad vaivorykštė – tai laumės Vaivos austa juosta. Kadaisė mūsų protėviai vaivorykštės kitaip ir nevadindavo kaip tik Vaivos arba Laumės juosta. Tačiau mokslininkai įrodė, kad tai saulės darbas. Bet ne vien saulė gali austi tokias juostas.

Vaivorykštė iš tikrųjų dažniausiai atsiranda po lietaus, kai saulė apšviečia atmosferoje esančius vandens lašelius. Tuomet danguje sušvinta spalvingas lankas. Šį lanką visada sudaro septynios spalvos: **raudona, oranžinė, geltona, žalia, žydra, mėlyna** ir **violetinė**. Bet kaip atsiranda šis spalvotas lankas?

Daug mokslininkų bandė išsiaiškinti, kaip susidaro vaivorykštė. Pasirodo, saulės spinduliai, skrosdami vandens lašelius, lūžta ir išsiskaido į septynias spalvas, kurios sudaro gražų lanką. Išorinėje šio lanko pusėje visada būna raudona spalva, o vidinėje – violetinė. Tačiau kartais danguje sušvinta dvi vaivorykštės. Tada antrojo lanko spalvos išsidėsto atvirkščiai. Netiki? Kai išvysi vaivorykštę, o ypač dvigubą – būtinai patikrink.

Ugnies vaivorykštė

Ir apskritai – dažniau pažvelk į dangų. Jame gali pamatyti labai nepaprastų dalykų. Kas žino, gal tau pasiseks ir išvysi... **ugnies vaivorykštę!** Tik pažiūrėk, kokiais spalvingais liežuviais ji laižo debesis. Gaila, kad ugnies vaivorykštė yra be galo retas reiškinys. O atsiranda ji, kai saulės šviesos spinduliai lūžta per ledo kristalų debesis.

Ugnies vaivorykštę visame pasaulyje nedaug kas matė, o štai **mėnulio vaivorykštę** gali išvysti ir mūsų krašte. Nustebai? Be reikalo. Tik mėnulio vaivorykštė yra daug retesnė nei įprasta vaivorykštė ir pasirodo naktį. Ji dangaus skliautą gali padabinti per pilnatį, kai mūsų planetos palydovas šviečia ryškiausiai. O vienos gražiausių mėnulio vaivorykščių sušvinta Amerikoje prie Kamberlando krioklių ir Afrikoje prie Viktorijos krioklio.

Mėnulio vaivorykštė

Rūko vaivorykštė

Mindaugo Macaičio nuotr.

Kartais mūsų laukus ir klonius apgaubia **baltosios vaivorykštės**. Taip taip – būna ir tokių. Baltosios vaivorykštės paprastai vadinamos rūko vaivorykštėmis. Gali būti, kad ir tu bent kartą ją regėjai. Tai baltas rūko lankas. Jis susidaro panašiai kaip vaivorykštė. Kodėl jis baltas? Todėl, kad rūko lašeliai daug mažesni nei lietaus – vos 0,05 milimetro, tad kai būna apšviesti, matyti tik balta arba pilkšva spalva.

Ar žinai, kad vaivorykštę gali išvysti ne tik danguje? Saulėtą dieną paieškok jos trykstant fontanui ar laistant pievą. Visomis savo spalvomis vaivorykštė sužerės, jei į trykstantį vandenį žvelgsi maždaug 42 laipsnių kampu.

Miškas ir šviesa

**Šviesa miške, miškas šviesoje, šviesus miškas, miško šviesa...
Miškas ir šviesa – tai geriausi draugai, kurie niekada neišsiskiria.**

Žalioji miško gyvybė be šviesos niekada nebūtų užgimusi ir neegzistuos, kaip ir be šviesos nebūtų nė vienos fotografijos. Fotografui šviesa miške yra didžiausias lobis. Čia ji visada kitokia nei atviroje pievoje ar mieste – ji slepiasi, žaidžia, mainosi. Pro tankias šakas prasiskverbę saulės spinduliai išrašo paslaptinius piešinius ant lapų, kamienų ir samanų patalų, žaidžia miško upeliuose ir raistų akyse.

**Kuriuo tik laiku bej-
žengsi į mišką, tave pa-
sitiks ypatinga šviesa:**

Rytas miške yra šviesos pasaka – rūkas tarsi šydas sulaiko saulę, ji braunasi pro spyglius, o rasos lašai spindi lyg maži deimantai. Kiekvienas spindulys tuo-
met tampa stebuklu...

Vidurdienį šviesa žaidžia slėpynių. Ji pasiklysta tarp tankių eglių ar ąžuolų lajų, o fotografas turi būti kantrus – laukti, kol ji nutūps ant seno kelmo ar gėlės žiedo, o jei pučia vėjelis – ji tampa tikra išdykėle...

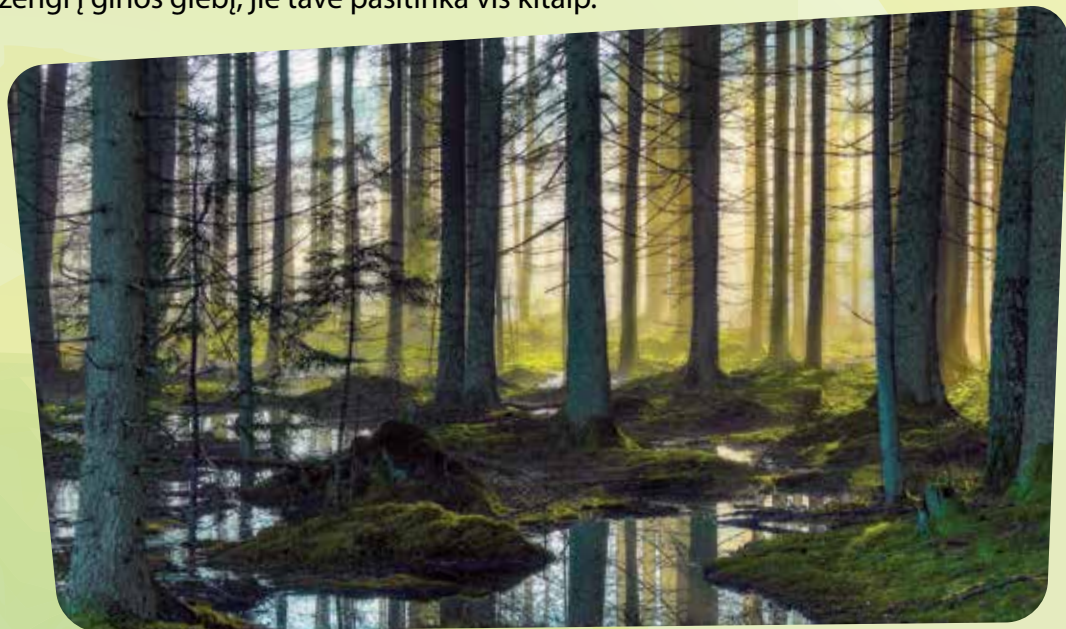

Vakare šviesa miške virsta auksu. Kiekvienas lapas sužėri, žolė suspindi. Tai pats tinkamiausias metas fiksuoti žvėrių pėdas, paukščių siluetus ar paslaptinius takus, kuriais vaikšto miško žvėrys.

Gamtos fotografas miške ieško ne tik grybų, augalų, gyvūnų, bet ir šviesos istorijų. Kartais gražiausia nuotrauka – tai ne briedis ar voverė, o saulės spindulys, įstrigęs voratinklyje...

Todėl kiekvienas, kas myli mišką, moka pamatyti šviesą. Net jei neturi fotoaparato, gali ją „nufotografuoti“ akimis ir neštis namo širdyje.

Miškas ir šviesa – tai geriausi draugai, kurie niekada neišsiskiria. Ir kiekvieną kartą, kai įžengi į girios glėbį, jie tave pasitinka vis kitaip.

Iki pasimatymo miške!

Parengė
Bronislovas Ambrozus

Valstybinių
miškų
urėdija
#DarbasKurMylime

BŪTŲ LIŪDNA BE...

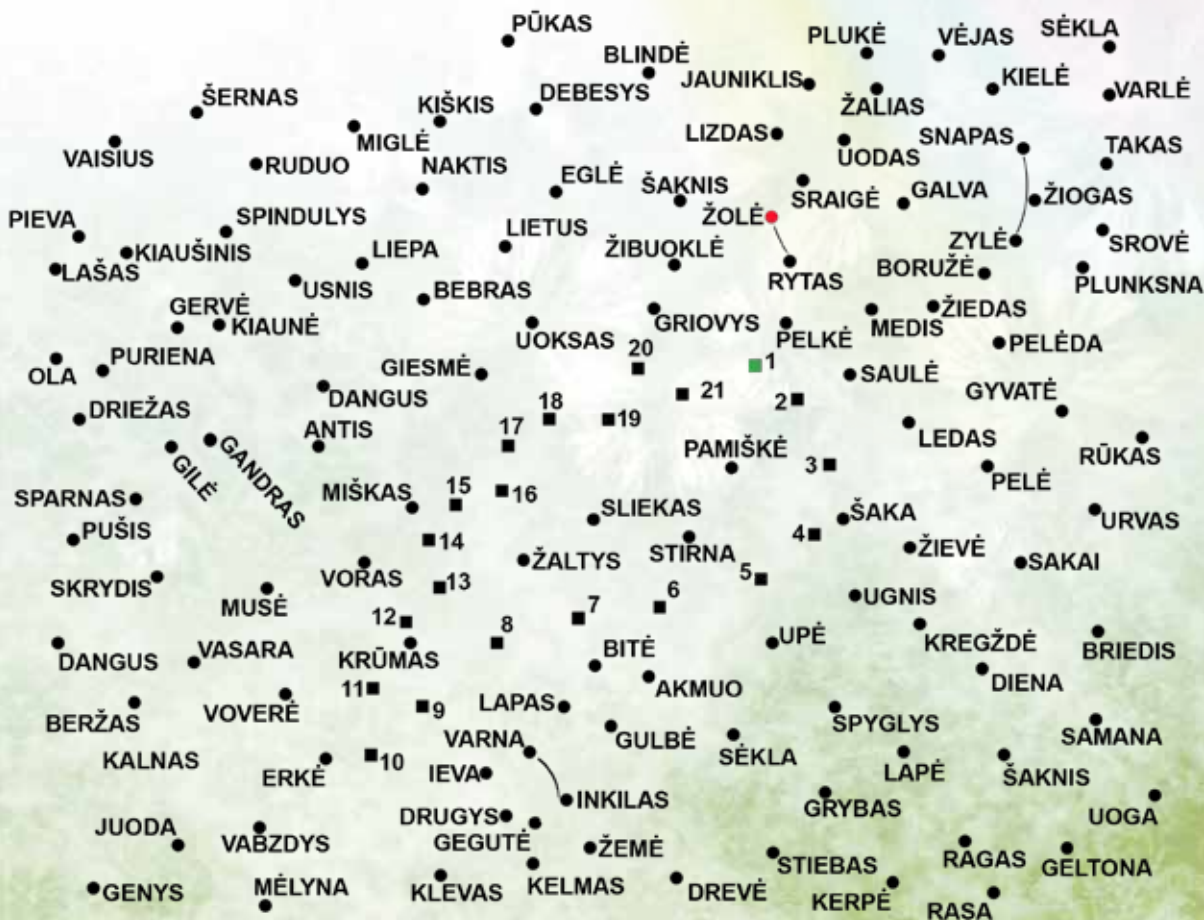

Kiek daug žodelių, kiek daug taškelių ir kvadratėlių. Tik ką jie slepia? Sužinosi, jei pradėjęs nuo raudono taškelio eilės tvarka sujungsi visų surašytų žodžių taškelius ir pradėjęs nuo žaliao kvadratėlio eilės tvarka sujungsi visus skaičiais pažymėtus kvadratėlius. Kai visi taškeliai ir kvadratėliai bus sujungti, atidžiai pažiūrėk į brėžinuką. Tai, ką išvelgi, įrašyk prie užduotėlės pavadinimo, taip pat į atsakymų skyrelį ir pranešk TUTEI.

Rytas → žibuoklė → uoksas → giesmė → miškas → voras → kiaunė → gervė → kiaušinis → pieva → lašas → puriena → driežas → sparnas → musė → krūmas → bitė → lapas → varna → ieva → drugys →

gegutė → kelmas → žemė → inkilas → gulbė → akmuo → upė → šaka → saulė → medis → žiedas → boružė → zylė → plunksna → žiogas →

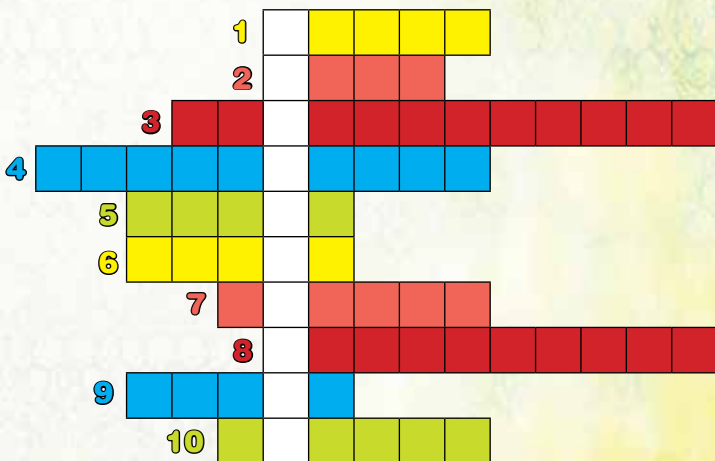
varlė → snapas → kielė → vėjas → plukė → jauniklis → lizdas → žolė

NE visi ...

TUTĖS
užduotėlė 4

Surašyk į laiptažodį visų gyvių, kurie pavaizduoti nuotraukose, pavadinimus. Jei teisingai juos įvardijai, tai baltame stulpelyje perskaitysi žodį. Jį prijunk prie pavadinimo ir viską perskaityk. Tikriausiai supratai, ko klausia užduotėlė. Tad į atsakymų skyrelį surašyk tuos gyvių pavadinimus, kurie, tavo manymu, čia netinka, ir pranešk TUTEI.

Ar pažįsti augalą, nuo kurio musės šalin traukiasi?

Pamažu iš mūsų krašto išžingsniavo vasara, džiuginusi šiltais saulutės spindulėliais. O kol ji pas mus karaliavo, juk laukai ir pievos, miškai ir kalvelės buvo išsipuošusios devyniomis galybėmis įvairių augalų žiedų. Aplink juos sukosi būriai bitelių, drugelių, musių ir kitokių vabzdžių. Tik... Štai ant vieno augalo ne tik musių, bet ir kitų skrajūnų nebūtum galėjęs pamatyti. Smalsu, tad iš karto kilo klausimas, kodėl. Kas jis toks, tas ypatingas augalas?

Senoliai šį pakelėse, pievose, laukuose, paupiuose, patvoriuose, palei geležinkelius, prie sodybų, vandens telkinių pakrantėse augantį augalą vadina saulėkrėsliu, auksažiedė, auksaširde, bridkažole, kirmytžole ir kitokiais vardais, o botanikai – paprastąja bitkrėsle.

Visoje Lietuvoje aptinkama paprastoji bitkrėslė, pradėjusi žydėti liepą, žydi iki vasaros pabaigos, o dažnai nenustoja savo ryškiai geltonais žiedeliais stebinti rugsėjį ir net spalį. Iš šliaužiančio sumedėjusio šakniastiebio vis išauga keletas stiebų – taip augalas plečiasi ir stiebais, tarsi alkūnėmis, kitus augalus į šalis pastumia. Tad vietomis įsigali dideli šio augalo sąžalynai. Tik... Nors paprastoji bitkrėslė ir daili, tačiau su ja reikia elgtis atsargiai – ji yra nuodinga.

Mūsų senoliai šį aitrų kvapą skleidžiantį augalą labai vertino. Pasodinta darže bitkrėslė saugodavo daržoves nuo kenkėjų.

Prilaužę bitkrėšlių stiebų, žmonės juos su visais žiedynais surišdavo į ryšulėlius ir pakabindavo namų kampuose.

Bitkrėšlių kvapas iš namų iš-

vaikydavo ne tik muses, bet ir kitokius skraidančius,

ropojančius ar šokinėjančius gyvius bei parazitus.

Jeigu kvapas neprašytų įnamių neįveikdavo, patalpas šlakstydavo bitkrėšlių nuoviru, o paskui namus palikdavo arba vietoje nugaišdavo tarakonai, blusos, blakės, kandys...

Bitkrėslėse yra eterinio aliejaus, kuris turi stipriai veikiančių medžiagų – jomis gali apsinuodyti ir žmonės. Todėl net palietus augalą būtina nusiplauti rankas. Bitkrėslės kenkia ne tik žmonėms. Daug jų priėdę naminiai gyvuliai gali net nugaišti.

Nuo šieno, kuriame yra šių augalų, apkarsta karvių pienas. Senovėje kai kuriose šalyse maistas būdavo įtrinamas ar apdedamas bitkrėslėmis, kad nepūtų ir nepritrauktų vabzdžių. Anglijoje bitkrėslės buvo auginamos ant palangių, kad atbaidytų muses. Jų šakelių įkišdavo tarp paklodžių ir užvalkalų, kad neprilįstų parazitų. Be to, jos padėdavo iš sodų ir namų išvyti skruzdėles. O vokiečiai tikėjo, jog namuose kabančios šakelės atbaido pabaisas, jas degino ir kaip smilkalus. Džiovintų žiedų pripildytų maišelių įdėdavo į drabužių spintą – kandys ją aplenkėdavo.

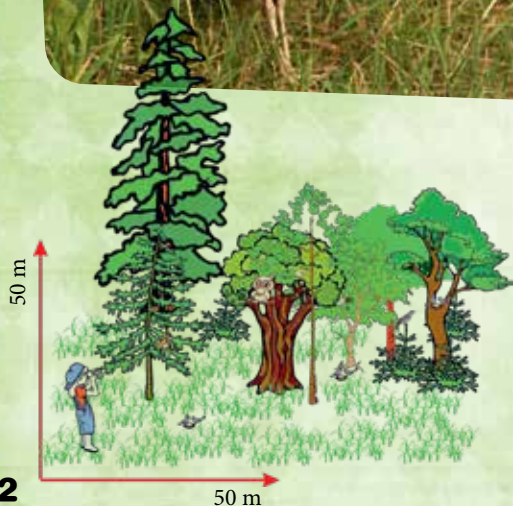
Nors ir nuodingas šis augalas, tačiau vieną kitą bitkrėslės kerą prie namų tikrai verta auginti. Juk jis tikrai gražus ir puošnus. O svarbiausia – užpuolus musėms ar parazitams, net ir šiais laikais, turėtume po ranka gana patikimą pagalbininką.

Kaip SKAIČIUOJAME paukščius?

Galbūt jau esi kur nors girdėjęs, kaip gamtininkai skaičiuoja žvėris. Teisingai, sužinoti, kiek miške gyvena žvėrių, galima suskaičiuvus jų pėdsakus! Tačiau ar įsivaizduoji, kaip suskaičiuoti paukščius? Taip, paukščius. Kas, kad skraidydami pėdsakų jie nepalieka. Iš tiesų, gal ir sunku įsivaizduoti, tačiau laukuose, pievose, miškuose, paežerėse gyvenantys sparnuočiai taip pat yra skaičiuojami.

Tik paukščius reikia skaičiuoti tuo metu, kai jie poruojasi arba peri kiaušinius. Tada juos stebintys gamtininkai pasirenka barelį – tam tikro (pavyzdžiui, 50 metrų) ilgio ir tokio paties pločio miško ar lauko plotelį. Jame vaikščiodami stebėtojai pasižymi, kiek išgirsta ir pamato paukščių. Gautus skaičius jie perskaičiuoja pagal viso miško ar lauko plotą ir tik tada sužino, kiek sparnuočių toje vietoje gyvena. Taip skaičiuojami smulkūs paukšteliai giesmininkai, pavyzdžiui, kiauiliukės, medžarkės, pečialindos, kareitės, zylės ir kiti.

Sunkiausia, o gal ir visai neįmanoma suskaičiuoti vabzdžių, gyvačių, driežų, varlių, moliuskų ir žuvų, nes jų pėdsakų neatrasime, o kai kurie iš šių gyvūnų ir balsų neskleidžia. Tiesa, yra ir balsingų, kaip, pavyzdžiui, varlės, bet klausantis jų koncerto vis tiek neišeitų tiksliai nustatyti, kiek šokliukių kurkia. Tačiau gamtininkai rankų nenuleidžia ir ieško būdų šiems gyvūnams skaičiuoti. Kas žino, gal ateis toks laikas, kai pasistengę galėsime sužinoti ir jų tikslų skaičių.

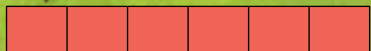
O štai dideli paukščiai, pavyzdžiui, plėšrieji arba gandrai, gervės ir baubliai skaičiuojami visai kitaip. Norint sužinoti baublių skaičių, reikia apeiti aplink ežerą ar kitą vandens telkinį ir suskaičiuoti, kiek jame išgirdote baubiančių baublių. Skaičiuodami baltuosius gandrų, tyrėjai turi apžiūrėti visus žinomus gandrų lizdus ir suskaičiuoti, kiek užimtuose lizduose gyvena šių raudonkojų paukščių. Tik šį darbą atlikti reikia tada, kai gandrų jaunikliai jau paaugę ir juos lengva pamatyti lizde. Panašiai skaičiuojami ir plėšrieji paukščiai bei juodieji gandrai, tik jų lizdų ieškoma miškuose.

1 dalis. Pateikėme piešinį, tik sunku suprasti, kas jame pavaizduota. Tačiau greit paaškęs, jei sujungsi taškus eilės tvarka. O to, kas pavaizduota, pavadinimą įrašyk į langelius.

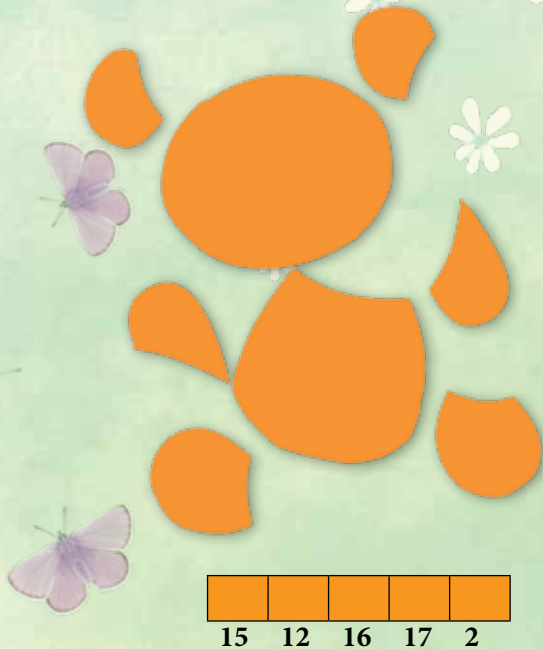

3 dalis. Keliaudamas labirinto takeliu, surink iš eilės raideles ir iš jų perskaityk sakinį. Tik jis dar nebaigtas – trūksta vieno žodelio. Jei sugalvojai, koks jis turi būti, jį įrašyk į langelius.

24 3 7 8 2 9 10

4 dalis. Iš pateiktų figūrėlių pamėgink sudėlioti gyvūną. Kas jis? Jo pavadinimą įrašyk į langelius. Šis gyvūnas vadinamas dviem pavadinimais. Tad, kad nesuklystum, pasakau, jog reikalingas tas, kuriame paskutinė raidė yra A.

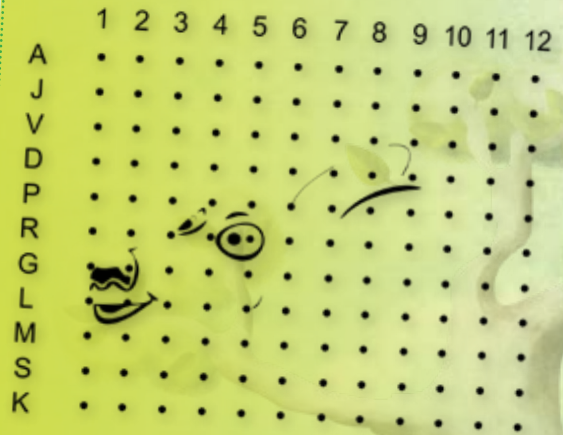
6 dalis. Ar pažįsti visas abėcėlės raides? O ar žinai, kokia raidė po kokios eina? Jei taip, eilės tvarka sujunk raides ir pamatysi gyvūną. Jo mažybinį pavadinimą įrašyk į langelius.

19 7 9 20 9 10

5 dalis. Matai keistą lentelę, kuri yra pilna taškelių. Tačiau jei nuo pirmo taškelių, kurį nurodo raidelė ir skaičius, nubrėši liniją iki kito nurodyto taškelių ir taip toliau, brėžinuke pamatysi gyvūną. Jo pavadinimą ir vėl įrašyk į langelius.

K/7, M/6, L/5, L/4, L/3, L/2, L/1, G/1, R/3, P/4, P/5, D/4, V/3, J/2, A/2, J/3, V/4, J/4, D/5, A/4, J/5, P/6, D/7, V/7, A/6, J/7, V/8, A/7, J/9, P/7, D/8, D/9, D/10, P/9, R/7, G/8, L/9, M/10, M/11, M/12.

E 12 18 4 7 2 6

4 20 5 6 9 2 19 20

8 7 6 2 7 6

15 12 9 14

18 2 7 17 2 7 6

Kam drambliui reikalingas ILGAS STRAUBLYS

skirti rausti ir kapstyti žemei. Tačiau per daug daug metų šie gyvūnai labai pasikeitė. Pailgėjo ir dramblio straublys, kuriuo jis atlieka daug įvairių veiksmų:

Ką jau ką, bet dramblių – stambiausią pasaulio gyvūną – pažįstame visi. Užtenka pamatyti vien ilgą, stiprų, judrų ir lankstų straublį, ir iš karto žinome, kieno jis. Dramblio straublys susidarė suaugus nosiai ir viršutinei lūpai. Tik... Sunku patikėti, kad prieš 30–40 milijonų metų dramblių protėviai buvo vos metro aukščio. Tada jų straubliai buvo trumpi,

apsivėla augalus ir įsikiša į burną

šlakstosi vandeniu ir taip gaivinas per karą

apkabina savo artimą draugą ar draugę

apčiuopia ir suima daiktus: nedidelius, pavyzdžiui, riešutus bei didelius, pavyzdžiui, rąstus

sugriebia aukštai esančias šakas ir jas nulaužia ar nubraukia lapus

kai ištrokšta, įsiurbia vandens ir išspurškia į burną

priglaudžia prie savęs ir pabučiuoja mažą drambliuką

kovoja su konkurentais – kitais drambliais

ant nugaros užšerė smėlio, kad apsisaugotų nuo saulės ir vabzdžių

Tad jei nebūtų straublio, nebūtų ir dramblio...

Kai pievos kvepia šienu: kaip apsaugoti gamtos draugus?

Vasara – tai gamtos šventė, kai dienos ilgos kaip niekad, o naktys tokios trumpos, kad vos spėji pastebėti vakaro žarą, o rytas jau šviesina dangų! Šiuo metu gamta tarsi kviečia į didelę puotą: pievos mirga spalvingais žiedais, miškai dūzgia nuo vabzdžių, o oras pilnas paukščių giesmių. Net tie, kurie gamtą stebi kasdien, birželį randa ką naujo pamatyti, užuosti ar išgirsti. O jei esi gamtos mylėtojas, tai metas, kai reikia atverti akis, ausis ir širdį, kad nepraleistum nei vienos gamtos dovanos!

Pieva – gyvybės namai

Birželį pievos tampa tikru žolynų karalystės paradu! Aukštos žolės, besistiebiančios į saulę, slepia daugybę paslapčių. Ar žinojai, kad jose peri maži paukšteliai? O gal kur nors prigludusios augina savo jauniklius griežlės, putpelės ar kurapkos? Gal pievoje tyliai ilsisi stirniukas, elniukas ar net visa kiškelių šeimynėlė, smagiai kramsnojanti žolę? Šios pievos – tarsi jaukūs namai, kuriuose knibžda gyvybė!

Šienapjūtės metas ir jo iššūkiai

Tačiau birželį pievose prasideda ir šienapjūtė – metas, kai ūkininkai pjauna žolę, o oras prisipildo saldaus džiuštančio šieno kvapo. Bet ar žinojai, kad šis kvapas slepia ne tik vasaros džiaugsmą, bet ir liūdną paslaptį? Kartais šienapjūtė atneša skaudžių pasekmių gamtos gyventojams. Kai traktoriai su šienapjovėmis įvažiuoja į pievą, maži gyvūnėliai – stirniukai, kiškučiai, ežiukai, putpeliukai ar kurapkiukai – gali būti sužaloti ar net žūti. Kodėl taip nutinka? Gyvūnai, pajutę pavojų, dažnai elgiasi ne taip, kaip tikėtumėtės. Užuoat bėgę, jie priglunda prie žemės, tikėdamiesi pasislėpti aukštoje žolėje. Jei ūkininkai pjauna žolę spirale nuo pievos kraštų link centro, gyvūnai traukiasi į dar nenupjautą plotą, kol galiausiai lieka įkalinti pievos viduryje. Daugelis jų bijo bėgti per atvirą, jau nušienautą lauką, nes jame jaučiasi nesaugūs. Paukšteliai, kurie dar nemoka skraidyti, taip pat lieka įstrigę, nes atvira erdvė jiems atrodo pernelyg pavojinga. Tik keletas drąsiausių skraidančių paukščių išdrįsta perskristi nušienautą plotą ir išsigelbėti.

Kaip galime padėti gyvūnams ir paukščiams?

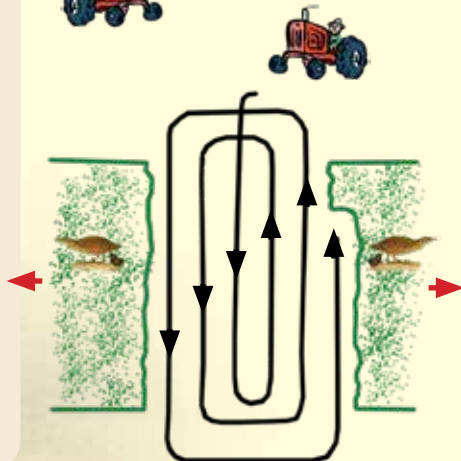
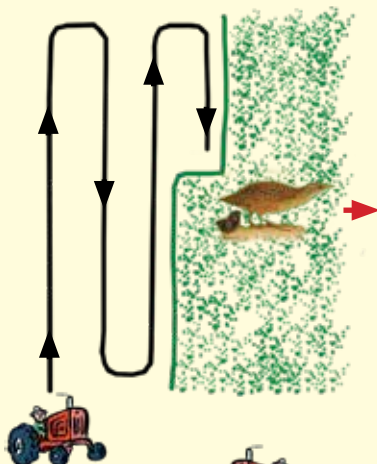
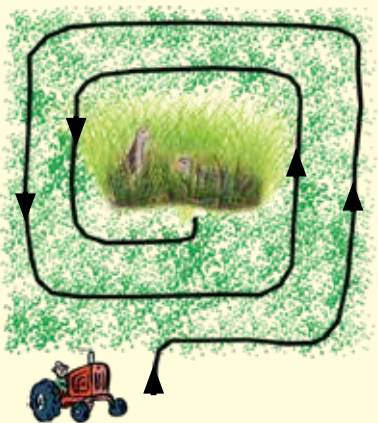
Laimei, yra būdų, kaip sumažinti šias nelaimes ir apsaugoti pievų gyventojus! Štai keli paprasti, bet labai svarbūs triukai:

► Pjaukime nuo centro!

Jei ūkininkai pradėtų šienauti nuo pievos centro ir judėtų spirale link kraštų, gyvūnai turėtų daugiau galimybių pabėgti į saugias vietas, pavyzdžiui, į mišką ar kitą pievą. Taip pat galima pradėti pjauti nuo lauko vidurio linijos ir judėti link kraštų – taip gyvūnai būtų švelniai nukreipiami į saugesnes vietas.

► **Specialūs baidytuvai** – tikri gamtos pagalbininkai! Prie šienapjovių galima pritaisyti barškančias grandines, kurios siekia žemę. Jos kelia triukšmą ir švelniai paliečia žolę, todėl gyvūnai išsigąsta anksčiau ir spėja pabėgti dar prieš šienapjovei priartėjant. Šios grandinės tarsi sako: „Ei, bėk, čia nesaugu!“

Šie maži pokyčiai gali išgelbėti daugybę gyvūnėlių – nuo mažų kiškučių iki smulkių paukštelių. Ir nors jie išsigąsta, kai reikia sprukti, jų širdelės tikrai dėkoja už išsaugotą gyvybę!

Lututės Nr. 243 užduotėlių atsakymai

- 1 **NUOTYKIAI**
IŠ GAMTOS PASAULIO
- 2 **O AR TAU PAVYKS?**
SURASTI PIEVOJE
- 3 **JEI PRADINGTŲ
SPALVOS**
12
- 4 **TIKRAS GAMTOS
DRAUGAS**
TAIP NEDARO
- 5 **DŽIUGINA VISUS**
LINKSMA VASARA
- 5 **NE KIEKVIENAS**
PASTEBI

NEžinojai?

Lietuvoje teka
17 ilgesnių nei
100 kilometrų
upių.

Kodėl svarbu rūpintis pievų gyventojais?

Pievos – tai ne tik gražios žalios erdvės, bet ir namai daugybei gyvūnų. Kiekvienas stirniukas, ežiukas ar paukštelis yra svarbi gamtos dalis. Jei rūpinsimės jais, mūsų pievos ir toliau bus pilnos gyvybės, o vasaros kvapas džiugins ne tik mus, bet ir visus gamtos draugus. Be to, rūpindamiesi gyvūnais, mokomės būti tikrais gamtos sergėtojais!

ATSAKYMŲ SKYRELIS

Atsakymus galite siųsti ir
el. paštu zurnalai@lutute.lt

Vardas, pavardė

Adresas

Kodėl MĖNULIS vadinamas MĖNULIU?

Virš kaimo grytelės geltonas raguolis
kabo, šunys loja – pasiekti negali. Kas jis?
Šią mįslę kiekvienas nesunkiai atspės –
juk tai mėnulis!

Nuo neatmenamų laikų žmonės matė Mėnulį danguje. O žiūrėdami į jį vis bandė suprasti, kodėl jis kaskart kitoks – tai pilnėja, tai dyla. Manoma, kad senovėje **Mėnulis** buvo vadintas **mainuliu**, nes jis juk nuolat mainosi.

O iš tiesų Mėnulis yra apvalus ir nesikeičia. Įdomu tai, kad jis sukasi aplink Žemę, o Žemė tuo pačiu metu kartu su visu Mėnuliu skrieja aplink Saulę. Todėl mes Mėnulį matome skirtingą, nes kartais jis būna kitoje Žemės rutulio pusėje ir Saulė apšviečia pusę arba tik trečdalį jo. Pagal tai, kaip Mėnulis apšviestas, skiriame keturias Mėnulio fazes.

Lututės

2025 m. Nr. 7 (244)

Leidėjas – VšĮ „Lututės“ leidykla
Numerį rengė Romualdas Barauskas,
Aušra Tamošiūnienė, Inesa Oranskytė,
Erika Kairytė, VšĮ „Saulašarė“
Dizainerė Kristina Saveljeva
Viršelyje – pelė mažylė
Iliustracijos ir vaizdo įrašai: „Lututės“
leidyklos, Shutterstock, Freepik,
Pixabay, Dreamstime fotobankų
Mūsų adresas: 9-ojo Forto g. 32,
48196 Kaunas
Tel. +370 22 30 72, mob. +370 655 49 951
Tiražas – 2 500 egz.
El. paštas zurnalai@lutute.lt
Interneto svetainė www.lutute.lt

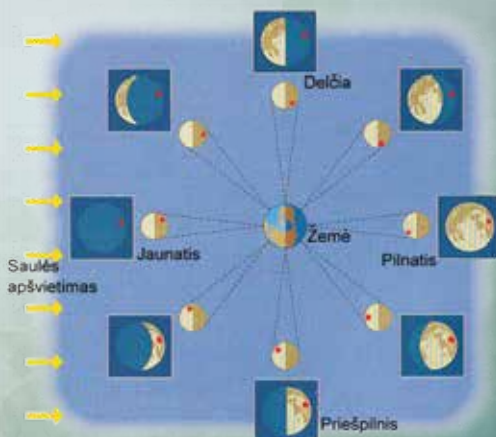
MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Projekto „Moko vaikus pelėda“ įgyvendinimą (rubrikas „Pažink gamtą“, „Pėdsekys“, „Gamtos paslaptys“, „Įdomūs gyvūnai“, „Įdomūs augalai“, „Viršelio tema“ ir „Būdamas gamtoje“) 18 000 Eur suma remia Medijų rėmimo fondas.

Kai Žemė atsiduria tarp Mėnulio ir Saulės, Mėnulis būna apskritas, nes mes matome visą apšviestąją jo pusę. Tada sakome – pilnatis. Jei Žemės šešėlis dengia tik vieną Mėnulio kraštą, matome pilnėjantį arba dylantį Mėnulį. Kai būna apšviesta dešinioji pusė, Mėnulis „auga“ ir yra vadinamas priešpilniu. O kai Saulė apšviečia kairiąją Mėnulio pusę, mes matome jį dylantį, panašų į pjautuvą, ir tokia fazė vadinama delčia. Galiausiai Mėnulis atsiduria tarp Saulės ir Žemės. Tuomet jo nematome, nes Saulė apšviečia nuo Žemės „nusigręžusią“ Mėnulio pusę. Tokia fazė vadinama jaunatimi.

Kiekviena fazė – jaunatis, delčia, priešpilnis ir pilnatis – trunka 7,5 paros. Taigi slinkdamas Žemės šešėlis tai atidengia Mėnulį, tai vėl jį uždengia nuo mūsų akių. Todėl, nors Mėnulis visada yra vienodas, tačiau mes jį matome vis kitokį.

Įdomu? Tad kviečiu ir tave vakarais bet kuriuo metų laiku stebėti, kaip **mainosi Mėnulis**.

Lututė - **IŠMANUSIS** žurnaliukas vaikams apie gamtą!

Jei **Lututė**
tu skaitysi, mano
draugus pažinsi ir jų
balsus atskirsi!

Prenumeruok
Lututė 2025 metais
ir tyrinėk gamtą
IŠMANIAI!

Kiekviena
numeryje rasi
filmukų
apie įvairius
gyvūnus!

Prenumeruoti gali
www.knygutes.lt
ir visuose
Lietuvos pašto
skyriuose.

IŠMANIUOJU

įrenginiu nuskaityk
QR kodą

ir atskleisk
gamtos paslaptis!